

GLION

In lungatg, pliras entschattas

Tgi enconuscha il romontsch dapi l’affonza, tgi entaupa el cun 18 onns per l’emprema gada: 29 giuvnas e giuvens ein quest’jamna a Glion per emprender sursilvan. Voluntari, intensiv e per ina ga buc avon il monitur. In avonmiezdi cun Ursin, «fastitg» e «fustitg» – e giuvenils che muossan ch’in lungatg sa buca mo vegnir artaus, mobein eligius.

PATRÍCIA TSCHUOR-MARQUES/FMR SURSILVAN

Igl ei ruasseivel en stanza da scola quella damaun ella claustra da Glion. Buna-mein memia ruasseivel per tons giuvenils che passentan ina part da lur vacanzas cun emprender in lungatg. 29 scolars sesan en duas classas: 18 entscheviders, 11 avanzai. Normalmein s’entaupan els cun lur persunas d’instrucziun duas gadas ad jamna al monitur per las lecziuns a distanza. Questa jamna sesan els ed ellas in visavi l’auter.

Ursin fa punts

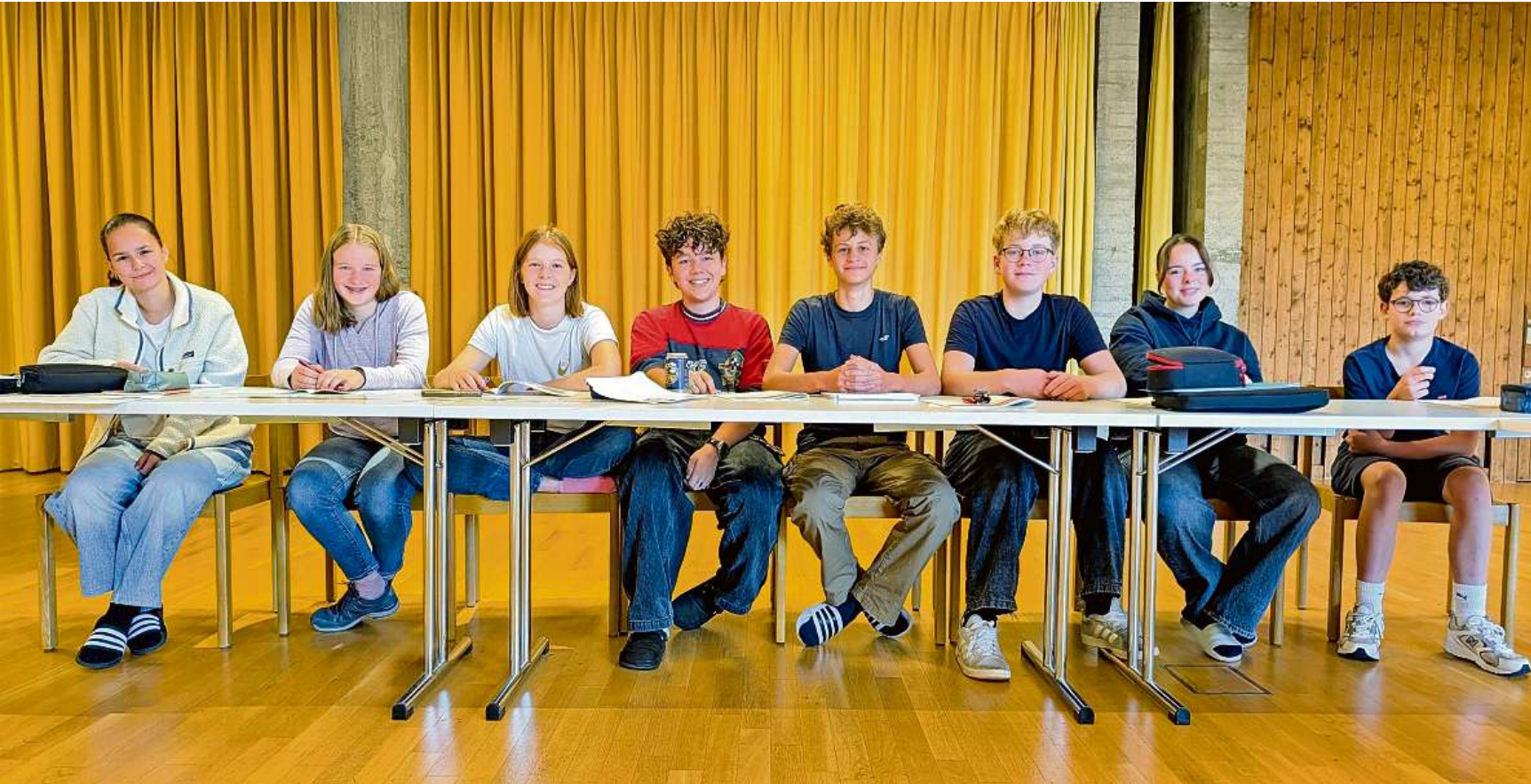
La jamna cumpacta ei buca mo a Glion. En tut separticipeschan 48 giuvnas e giuvens da 12 cantuns, ella vegliadetgna da 12 entochen 19 onns. 29 emprendan sursilvan ella claustra da Glion, 19 valla-der, puter ni surmiran en la Chasa Plans a Lavin. La scolara cul pli cuort viadi vegn da Cuera, il scolar cul pli liung da Geneva. Ils suentermiezdis va ei ord stanza – ella natira, el museum, a lavar aur e sin viandadas ella regiun. La finala vali buca mo d’emprender il romontsch, mobein da duvrar e sentir el.

En omisdus classas ei la medema historia sin meisa: quella digl Ursin. Cheu semuossa gia con different che las vias meinan tier il romontsch. Ella classa dils avanzai enconuschan praticamein tuttas e tuts il cudisch e quei neu da lur affonza. Ella classa d’entscheviders sesaulza perencunter mo in maun. Per ils ins ei Ursin ina regurdientscha, per ils auters ina premiera.

In bustab, in’altra muntada

Igl ei denton buca mo sempel da capir la historia. Il vocabulari dil cudisch fa schizun fastedis a persunas ch’ein carschidas si cul romontsch. Tuttina vegni capiu dabia. Ch’in sulet bustab sa far tutta differenza muossa il plaid «fastitg»: la passida d’in pei el sablun. Ina scolara enconuscha «fustitg» – schidadir il moni dalla puma. Mo in bustab ed ins ei buca silla senda, mobein el cagliom.

Pli tard vegn in auter detagl tractaus: «ca», la scursaniziun da «casa». Il scolast damonda tgei schlatteinas romontschas ch’entschevien aschia. Camathias. Capaul. Caduff. E cun mintga num vegn ina casa vitier: Casa dil Mathias, Casa dil Paul, Casa dil Duff. In mument d’aha. Denter ils plaids preferi sesanflan il miezmür e miezutschi, il tschetschapuorla, las ruosnas, la sgnocca ed il capricorn. Naturalmein astgan ils tschuntschien-tschuncontatschun tschans tschuvs buca muncar.

La fotografia muossa da seniester Gianna Vögele, Petra Beez, Daniela Černá, Leo Kuonen, Fabian Eberle, Jonathan Buchli, Salome Hoigné e Sascha Derungs. FOTOS P. TSCHUOR-MARQUES

Semplamein perquei ch’igl ei cool!

Ella classa dils avanzai han bunamein tuts in connex familiar cul romontsch. Ella classa dils entscheviders eisi plitost il cuntrari. Daniela Černá (18) ei ina da quellas. Ella habitescha a Basilea ed ha neginas ragischs romontschas, persunter tschecas. Siu bab ei Tschec ed ella discuora tschec e tudestg a casa. «Il Grischun ha ina speciala muntada per mia famiglia». Ses geniturs seigien gronds fans dil cantun muntagnard e dalla Viafier retica.

Ella ha giu plascher d’astgar elegier romontsch sco rom complementar. Ell’instrucziun a distanza seigi oravontut il discuorer grevs ed ella manegia: «Cheu saiel emprender d’enconuscher autra glieud ed era il suddetg ella claustra ei specials. Las muniessas ein ferg cordialas.» La finamira dalla giuvna ei clara: «Jeu vi tschintschar currentamein sursilvan» e cun bucca rienta aschunta ella: «ed igl eiemplamein cool da saver quei lungatg.»

«Els emprendan enorm spert»

Quella prontad da vuler emprender fa era surstar las duas persunas d’instrucziun Conradin Klaiss e Sara Simonet. «Ils giuvenils ein motivai ed ei regia in bien spért denter tuttas e tuts.» E quei mal-

grad differentas derivonzas e premissas. Mo era il progress fa impressiun ad els. Gia suenter paucs meins san entschevidras ed entscheviders menar sempels discuors. Sara Simonet appreziescha il brat el liug: «Igl ei bi co relaziuns neschan durent quell’jamna ed igl ei in enrihament per tut tgi che fa part.»

Da Geneva a Glion – per la tiarza gada

Matteo Borger (18) muossa medemamein ch’il romontsch sa prender si’entschatta lunsch naven da ragischs familiaras. Il mat studegia matematica e linguistica all’Universiad da Geneva ed ha negina parentella romontscha. Tuttina sesa el buca tier ils entscheviders, mobein tier ils avanzai. «Jeu level semplamein aunc saver in lungatg dapli», manegia el tut ruasseivel. El ei gia per la tiarza gada dalla partida e gauda l’atmosfera da ga tier ga. El mintgadi vegni el per regla buc en contact cul romontsch, perquei teidli el radio romontsch cu el va cun auto.

Artau ni eligiu

Alla fin da quei avonmiezdi stattan duas vias ferg differentas ina sper l’autra. Ei dat giuvenils als quals geniturs, tattas e tats han prelegiu la historia digl Ursin

Matteo Borger da Geneva empen sursilvan senza haver ragischs romontschas.

avon ch’els sezs savevan leger. Ed ei dat quels ch’emprendan d’enconuscher sia historia pér uss. Entgins han gia udiu il romontsch ella nanna, auters han eligiu sez quei lungatg. Cu la jamna ro-

montsch va alla fin, vegnan ils cudischs serrai e rumegiai, la glisch stizzada ed igl esch serraus. Ina caussa resta denton buc anavos: Il romontsch sco bagascha per la via a casa.

Conradin Klaiss e Sara Simonet accumpognan ils giuvenils tras la jamna cumpacta.

97 scolaras e scolars da 16 cantuns

Il romontsch ei in dils quater lungatgs naziunals dalla Svizra. Tuttina eis ei ramein pusseivel d’eleger el sco rom facultativ els scalems superius e gimnasis ordeifer il Grischun. Cun la purschida «Romontsch a distanza» mida la Lia Rumantscha quei. La FMR ha tschentau in pèr damondas a Linard Martinelli, menader formaziun tier la Lia Rumantscha.

FMR: Tgi astga separticipar?

Linard Martinelli: La purschida se-drezza a giuvnas e giuvens dils scalems secundars I e II, superiura e gimnasis. Il project ha entschiet il 2021 el cantun Grischun, dapi il 2024 astgan persunas giuvnas dall’entira Svizra prender part.

Co funcziuna l’instrucziun?

Participontas e participonts frequentan duas lecziuns d’instrucziun a distanza per jamna. L’instrucziun ha liug da miezdi ni la sera via communicaziun da video. Igl ei pusseivel d’eleger denter tut ils idioms romontschs ed il rumantsch grischun.

Contas giuvnas e giuvens separticipeschan?

Actualmein separticipeschan 97 scolars e scolars all’instrucziun a distanza. Els ed ellas vegnan da 16 cantuns.

Ha la pli part dallas participontas e dils participonts in connex cul romontsch?

In tierz deriva dalla diaspora romontscha. Rodund la mesadad ha ina relaziun familiara cul romontsch, per exempel entras geniturs ni tats e tattas.

Tgi finanziescha la purschida?

Purtadra ei la Lia Rumantscha. Il project vegn sustenius finanzialmein denter auter digl Uffeci federal da cultura e dil cantun Grischun. La Lia Rumantscha sezza sco era las participontas ed ils participonts portan ina part dils cuosts.

Pertgei drova ei malgrad l’instrucziun a distanza in’jamna el liug?

Durent l’jamna cumpacta va ei buca mo per l’instrucziun dil lungatg. Giuvnas e giuvens duein viver il lungatg e la cultura romontscha el mintgadi. Aschia vegnan els era en contact in cun l’auter ed ei sedat in bi brat – enzatgei che selai buca far ell’instrucziun a distanza. (fmr/ptm)